

Voor medemens of god? Zin en onzin rond 'de werken van barmhartigheid'

Edward Schillebeeckx

Uit: Tijdschrift voor Geestelijk Leven, 56(2000)5, pag. 451-454; Deze bijdrage verscheen eerder in Het Financiële Dagblad (22/1/2000, p. 29-30).

Wat komt nu eerst voor een gelovige: goed doen aan God of aan de medemens? Of nog: doe je goed aan de medemens ter wille van de medemens of doorheen die medemens ter wille van God? Edward Schillebeeckx bekijkt deze oude discussie met actuele ogen.

In kiem vinden we de westerse gedachte over 'de werken van barmhartigheid' al in de joodse en christelijke bijbel. Vanaf de 12de eeuw ontstonden in de middeleeuwen twee lijsten, een van zeven lichamelijke en een andere van zeven geestelijke werken van barmhartigheid. 'Zeven' was toen minder een herinnering aan de bijbelse betekenis van zeven als getal van de volheid dan een inspiratie van het 12de-eeuwse kosmisch enthousiasme in verband met de eigentijdse ontdekking van de zeven planeten. Het gaat om het lenigen van zeven lichamelijke en zeven geestelijke behoeften van mensen in de knel.

Engagement

Het meest opmerkelijke is, dat die lijsten met werken van barmhartigheid (en ik beklemtoon hierbij dan vooral de lichamelijke) destijds zijn ontstaan in christelijke milieus, maar dat die hierbij verwijzen naar één van de *op zichzelf* minst religieus geladen passages van de nieuwtestamentische literatuur, namelijk Mt. 25,35-40. Wat betreft de ultieme zin die we aan ons leven gegeven hebben, worden we niet beoordeeld op onze directe relatie tot God, maar op onze inzet voor en engagement met medemens, vooral hulpeloze mensen in misère: heb je brood gegeven aan wie honger lijdt? Heb je een dorstige een glas water gegeven, daklozen of asielzoekers onderdak en kleding verschaft, en zelfs: heb je een gevangene vrijgekocht? Op zulk handelen en verantwoordelijkheid nemen worden we uiteindelijk beoordeeld. Dit raakt wel de gevoeligste snaar van ons leven. Of je nu gelooft in God of niet: al wat je die mensen hebt gedaan, en ter wille van die mensen (en niet: over de rug van die mensen heen 'ter wille van God') heb je in feite ook God gedaan. Of je hebt dit geweigerd - dat is althans de visie van Jezus, 'de Mensenzoon', op het laatste oordeel volgens het evangelie van Matteüs.

Mensenrechten

Het tweede dat opvalt is, dat die werken van barmhartigheid in onze moderne en laatmoderne tijd globaal genomen tot 'mensenrechten' zijn verklaard buiten elk religieus kader om; vele seculiere staten hebben dit charter van mensenrechten ondertekend. Het gaat hierbij, terecht, om het mens-zijn ter wille van de mens, met name om zijn menswaardigheid. De directe grond van die ethische inzichten is dus niet God, maar de onaantastbare menselijke waardigheid, de humaniteit. Godgelovigen mogen dan, terecht, de ultieme grond van deze menselijke grond in de scheppende God leggen. Maar je kunt die menselijke grond niet optellen bij de goddelijke grond: het blijft dan één en dezelfde *menselijke* grond, met een goddelijk-immanente en een goddelijk-transcendente dimensie.

Om God

Sommige christenen breken deze harmonie en brengen, ten onrechte, een tegenstelling aan tussen de horizontale en de verticale of dieptedimensie van deze tot mensenrechten verklaarde ‘werken van barmhartigheid’. De neiging van sommige, ook christelijke fenomenologen om over die werken geringschattend te doen, vind ik ongegrond. Want er is geen sprake van een reductie van de godsdienst tot werken van barmhartigheid of tot mensenrechten. Godsdienst is allereerst en in wezen een ‘theologische’ aangelegenheid, die weliswaar ethiek impliceert. In de godsdienst gaat het met alleen om God, maar tegelijk om heel zijn scheppingswereld. De veelvormige relaties van de mensen onderling worden, zeker in de christelijke godsdienst, geïntegreerd in die theologale verhouding. Maar dit neemt niet weg dat die werken van barmhartigheid ter wille van de medemensen worden verricht en *daarin*, voor de gelovigen, daarom ter wille van het rijk Gods en dus om God. Anders kan ik het ‘zalig prijzen’ van het geven van een glas water aan een dorstige niet begrijpen. Het ‘ter wille van God’ kan het ‘ter wille van’ de noodlijdende mens enkel versterken en niet devalueren. Daklozen, zwervers en asielzoekers helpen, in extreme gevallen zelfs tegen de wet in (al moet je dan ook de onvermijdelijke consequenties hiervan aandurven), zijn moderne en laatmoderne verschijningsvormen van werken van barmhartigheid (en dus van mensenrechten) en vragen om prioriteit. Wil althans ons economisch en financieel bestel nog voluit als humaan worden bestempeld dan eist de structurele alarmsituatie van duizenden armen in eigen land beleidsoverschrijdende maatregelen ten opzichte van vluchtelingenopvang, gehandicapten, alleenstaande vrouwen en kinderen - om maar enkele voorbeelden te noemen.

Het autonoom verklaren van de christelijk geïnspireerde werken van barmhartigheid door er mensenrechten van te maken, humaniseert pas in consequent politiek handelen de structurele basis van onze samenleving en opent aldus de mogelijkheid van grensoverschrijding naar een ook religieuze of theologale humanisering van de mens.

De lichamelijke en geestelijke werken van barmhartigheid zijn voor godgelovigen geen middel (en mogen dat niet zijn!) voor ‘het zielenheil’, maar een uiterst belangrijke component van de liefde tot God en bemiddeling van Gods liefde jegens de mens. Tenslotte gaat het om het geluk van iedere mens en dat is niet beperkt tot ‘een zieltje’ of louter ‘tot later’. Zijn of haar lichaam is geest, en zijn of haar geest is lichamenlijk. Niet voor niets behoort in het christendom ‘verheerlijkte’ lichamenlijkheid tot het wezen van menselijk-voltooid heil en geluk. Christenen hebben, willen ze hun theologale mystiek ten volle waar maken, wel iets te leren van de ‘seculariteit’. Tot slot een citaat uit Thomas van Aquino: “Armen helpen is daarom een beter offer en God meer welgevallig dan direct God zelf een offer brengen”(Summa, II-II, q.30, a.4, ad I). Hij beroept zich hierbij op de Hebreeënbrief: “Vergeet ook nooit elkaar goed te doen en te helpen, want dat zijn de offers die God welgevallig zijn” (13,16) 2.